

Bokmeldinger

Astrid Nora Ressem (red.). *Norske middelalderballader. Melodier* [Bind 1–4]. Oslo, Norsk Folkeminnelag/ Nasjonalbiblioteket/ Scandinavian Academic Press. 1880 s.

Meld av Sigbjørn Apeland

Når det siste av dei fire banda med melodiar til mellomalderballadane kom ut vinteren 2016, var det kompletteringa av eit stort, kontinuerlig arbeid som jamvel strekte seg lenger tilbake enn 2011, då det første bandet kom ut. For i tillegg til desse prenta bøkene, har dei tilsette ved Norsk visearkiv, og frå 2014 Nasjonalbiblioteket, utarbeidd eit 8-bands digitalt verk der ein har freista å presentera eit utval tekstvariantar av alle norske balladetypar. Dette er gratis tilgjengeleg på nettstaden www.bokselskap.no.

Det er med ei viss ærefrykt ein nærmar seg dette store arbeidet: Det er nasjonal kulturarv av internasjonalt format, det er ei komplett samling av det samlarane har samla, og det framstår som eit livsverk for hovudredaktør Astrid Nora Ressem og medarbeidarane hennar.

Men, som med alle leksikalske verk, er det nokre edisjonsprinsipp som medfører ulike prioriteringar, noko redaktøren gjer klårt greie for i innleiinga. Desse prinsippa kan sjølvstøtt diskuteras, men uansett kva ein måtte meina om dei, gjer redaksjonen heile vegen tydeleg greie for kva prinsipp ein har arbeidd etter. Det er lite som vert tatt for gitt her.

Det meste av balladeforskinga har vore sentrert rundt *tekst*, anten det dreier seg om språkvitskap, litteraturvitskap eller folkloristikk. Innan musikkvitskap/etnomusiko-

logien har det vore gjort lite forskning som rettar seg mot ballademelodiane. Unntaket er når dei inngår som ein *del* av repertoaret til folkesongarane. Og det er nettopp som – bokstaveleg tala – munnleg tradisjon, klingande lydar som kjem ut or munnen på folk, at det meste av balladerepertoaret har vore tilgjengeleg.

Difor kan det synast paradoksalt at det berre er dei melodiane som er knytta til skriftlege kjelder (publiserte og upubliserte) som er presenterte i ei elles komplett samling av tilgjengeleg materiale. Redaktøren peiker, i føreordet til første bandet, på dette som eit ressursproblem:

I folkemusikkarkivenes lydopptak og blant sangere finnes det flere melodier og varianter, men innenfor rammene av dette prosjektet har vi ikke hatt anledning til å dokumentere og viderefremme disse kildene (Bd.1: 3).

Men i staden for å sjå denne avgrensinga som ein mangel ved verket, går det an å sjå det motsett: Verket er ikkje avgrensa til det som er prenta på dei rundt 1500 sidene som dei fire banda utgjer, men lever framleis sitt eige liv – som levande song.

Eit anna aspekt ved eit slikt avgrensingsprinsipp er at dei notebileta som vert presenterte *ikkje* utgjer ein dokumentasjon av songpraksis, men av ulike oppskrivingspraksisar. Verket vert dermed like mykje ei utstilling av ulike komponistar/forskarar sine fortolingsmåtar.

For å gjera bot på kjeldene sin bortgøymde plass i skuggen av samlarane og tekstane – er fjerde bandet utstyrt med heile

370 biografiar over songarar, frå dei eldste kjeldene til nolevande, aktive songarar.

Eit anna tilsynelatande paradoks er at ei melodisamling ikkje er redigert ut frå musikalske karakteristika, men – som i den tekstbaserte balladeforskinga – ut ifrå teksttypar. Inndelinga av melodiane er ordna i samsvar det ein kjenner som TBS-katalogen (*The Types of the Scandinavian Medieval Ballad*) som vart utvikla på 1970-talet.

Dette er både praktisk for å knytta melodimaterialet saman med den øvrige balladeforskinga, men og fordi – som Ressem skriv:

Ballademelodiene har ingen egne kjennetegn bortsett fra at rytmen, og til dels lengden på frasene, må passe til balladetekstens mer eller mindre faste form og oppbygning. Dette innebærer at samme melodi kan brukes til flere tekster (Bd.4: 8).

Noteoppskriftene utgjør eit stort mangfald av transkripsjonsteknikkar eller -ideal. Hjå 1800-talets sammlarar finn ein oftast taktsignaturar, konvensjonell bruk av diatoniske tonetrinn (slik at eit intervall er notert som til dømes liten *eller* stor ters – det ein vanlegvis oppfattar som ein indikator på om melodien går i dur eller moll), medan ein i aukande grad, fram mot vår tid finn meir kompleks notasjon, med markering av ornament, glidetonar og «avvikande» tonehøgder. Det er i det heile eit notasjonsteknisk og ideologisk hav som skiljer Catharinus Elling sine ambisjonar om «å stable folketonen riktig på benene» og dagens oppskrivarar som strevar mot å gje ei så nøyaktig som mogleg *avbildning* av den einskilde *framføringa* (som ofte kan vera ulik kvar gong songaren syng den same songen, ja jamvel frå vers til vers, kan det førekoma variasjonar).

Denne problematikken er ikkje tematisert særleg djuptgåande i redaksjonen sine innleiande tekstar, men det er derimot gjort greie for eit vél gjennomført prinsipp om å nytta både publiserte versjonar og manuskript/kladdar som grunnlag, der slike finst. Og det er heile vegen gjort nøyaktig greie for kor originalmanuskripta finst, tilleggsopplysingar frå oppskrivaren er tatt med, og tvilstilfelle når det gjeld tolking av notasjonsteikn er kommenterte.

Uansett korleis originalmanuskriptet ser ut, har ein konsekvent spandert ei notelinje for kvar tekstlinje. (Det motsette vil vera å skriva melodien fortløpande utan omsyn til tekstlege/melodiske fraser.) Dette gjer bøkene tjukkare enn dei kunne ha vore, men gjer dei samstundes langt meir brukarvennlege. Notebiletet er svært oversiktleg, noko både utøvarar og forskarar som skal ta materialet i bruk, set pris på. Kjeldeopplysingar og kommentarar er dessutan plasserte over/under notebiletet, så all grunnleggande informasjon er dermed samla på ei side.

Det fjerde bandet inneheld ikkje noteoppskrifter, anna enn rettingar og supplerande materiale som har vorte tilgjengeleg etter at dei tre første banda var ferdige. Derimot er dette avsluttande bandet eit svært nyttig verktøy når ein skal finna fram i eit så omfattande materiale. I tillegg til vanleg førstelinjeregister er her register over omkved (det same omkvedet vert ofte nytta til fleire balladar) og titlar (i motsetnad til annan folkeleg song som nyare viser, salmar, barneregler og liknande, har balladene ofte ein tittel som ikkje er identisk med første tekstlinja.)

Det geografiske registeret er òg interessant, fordi det gjev ein oversikt over kor det vart samla. Dette kan sjølvstøtt tolkast som ein indikator på kor det var mykje å henta, men like mykje ein indikator på kor samlane prioriterte å reisa. Ikkje uventa er

Finnmark – som det einaste fylket – fråverande, medan Telemark er best dokumentert.

I tillegg til registera og ei imponerende fyldig litteraturliste, inneheld bandet biografiar over informantar og samlarar, samt presentasjon av redaksjonen og deira ulike arbeidsoppgåver. I tillegg til hovudredaktøren, har Velle Espeland, Liv Kreken, Børge Nordbø, Elin Prøysen, Olav Solberg og Ellen Nessheim Wiger delteke med ulike typar fagleg ekspertise.

Heile dette verket er så grundig gjennomført og oversiktleg å bruka, at jamvel dei som måtte vera usamde i dei redaksjonelle vala som er gjort lett kan finna fram i materialet, eventuelt gå direkte kjeldene, og arbeida vidare derifrå.